

Dini Araştırmalar, Ocak-Nisan 2002, C. 4, s. 12, ss. 169-180.

Gökçeada Hıristiyanlarında Kurban Geleneği

İskender OYMAK*

ABSTRACT

Sacrifice tradition has taken place from primitive communities to our times in every period. It has had form in each religions as most important ritual in all of rituals. In this article we have researched the sacrifice ritual about orthodox Christians living in Gökçeada. People that live there dedicate to the Virgin Mary and the other saints their sacrificies. This sacrifice rituals have some signal that had lived in ancient Greek, classic Jewish and Islamic social group.

Keywords: Orthodox Christians, Ritual of Sacrifice, Gökçeada.

Kurban geleneği en ilkel toplumlardan günümüze kadar her dönemde varlığını sürdürmüş ve hemen her dinin en önemli ritüellerinden birini teşkil etmiştir. Kurban geleneğinin en etkin bir biçimde uygulandığı Yahudilikten çıkan Hıristiyanlık ise çarmıhta ölen İsa'nın, insanlığın Tanrı'ya sunduğu etkili ve geçerli kurban olduğu gerekçesiyle artık kanlı kurbanlara gerek kalmadığını savunmakta ve kurban sunma ritüelini terk etmiş bulunmaktadır. Ancak Gökçeada ve çevresinde yaşayan Ortodoks Hıristiyanlar, Hıristiyanlık-taki bu genel görüşten farklı olarak kurban geleneğini benimsemekte ve yılın belli dönemlerinde, başta İsa'nın annesi Meryem olmak üzere bazı Hıristiyan azizleri için adak kurbanları sunmaktadır. Aşağıda öncelikle, kurban hakkında kısa bilgi vererek, araştırma alanımızda elde ettiğimiz bilgileri değerlendireceğiz.

Kurban kelimesi Arapça "k- r b" kökünden gelmekte ve doğrudan doğruya yakın olmak anlamını taşımaktadır. Nitekim Ahkâf/ 27. ayette geçen kur-

* Yrd. Doç. Dr., Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

ban kelimesi de kurban kelimesinin anlamına uygun olarak Allah'a yakınlık anlamına gelmektedir. Ayrıca Hz Muhammed'in muttaki insanların, namazla Allah'a yakın olmasını ifade eden, "salat kurbandır"¹ şeklindeki sözü de kurbanın, yukarıda ifade ettiğimiz kelime anlamına açıkça delil olmaktadır. Nitekim İbni Manzur da kurban kelimesini açıklarken, peygamberin bu ifadesini kurbanın kelime anlamına delil olarak göstermektedir².

Terim olarak ise kurban; Allah'a manen yaklaşmak maksadı ile sunulan şey demektir³. Burada yakınlığı sağlamak için sunulan şey; tahıl türü ürün, herhangi bir sıvı içecek veya çeşitli hayvanlar olabilir⁴. Arapça'ya İbranice "korban" dan Aramice vasıtası ile geçtiği belirtilen kurban⁵; tapınılan yüce varlık veya varlıklara ya da herhangi bir güce şükran duygularını ifade etmek, bir şeyler dilemek, günahları affettirmek gibi sebeplerle sunulan hediye olarak mütalaa edilmektedir⁶. Kur'an'da, kurbanın bu terim anlamına uygun değişik ayetler bulunmaktadır. Ali İmran /183 ve Maide /27 ve Hac /34 bunlardan birkaçını teşkil etmektedir. Ayrıca örnek olarak zikrettiğimiz bu ayetlerden sonuncusunda "Biz her ümmet için kurban kesmeyi meşru kıldık, kendilerini rızıklandırdığı dört ayaklı hayvanlar üzerine Allah'ın adını anırlar..." ifadeleri ile Allah, kurbanı tüm ümmetlere uygun gördüğünü belirtmektedir.

İnsanların, belli zamanlarda Tanrının emrine uyararak ibadet amacıyla sundukları kurbanın yanında, çeşitli dileklerinin gerçekleşmesi amacıyla gönüllü olarak sundukları kurbanlar da bulunmaktadır. Kişinin, belirli bir amacının gerçekleşmesi halinde sunmayı vaat ettiği bu tür kurbanlar adak olarak adlandırılmaktadır. Eski Arap örf ve adetlerinden İslamiyet'e geçmiş olan adak; İbrani- Arami ve kısmen Asuri dillerinden Arapça'ya geçen "n- z- r" kökünden türemiştir. Adamak; takdis ve tahsis etmek anlamlarına gelir. Adak, adakta bulunan kimse ile ilahi güçler arasında münasebet kurar ve bir ahit gerçekleşmiş olur⁷. Türkçe sözlüklerde adak; bir dileğin gerçekleşmesi amacıyla kurban keşip yoksullara dağıtmak veya kutsal bir güce yönelik bir niyette bulunmak,... ant niteliğinde söz vermek⁸ anlamlarında kullanılır. Türk kültüründe adak; ıdk (mukaddes) kelimesi ile ifade edilir. Kutlu, mübarek olan her nesne, bırakılan her hayvana bu ad verilir. Söz konusu hayvana yük vurulmaz, sütü sağılmaz, yünü kırılmaz...⁹.

Kurban geleneği, en ilkel toplumlardan günümüze kadar her dönemde varlığını sürdürmüş ve hemen her dinin en önemli ritüellerinden birini teşkil

1 Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, Kahire 1313, III, 321, 399.

2 İbni Manzur, **Lisanul Arab**, Beyrut 1990, I, 665.

3 Bkz. İbni Manzur, I, 662-665.

4 Everett F Harrison, "Sacrifice" **Baker's Dictionary of Theology**, Michigan 1988, 466.

5 A.J. Wensinck, "Kurban", **İslam Ansiklopedisi**, M.E.B, İstanbul 1993, VI, 1013.

6 Şinasi Gündüz, **Din ve İnanç Sözlüğü**, Ankara 1998, 226.

7 Johs Pedersen, "Nezir" **İslam Ansiklopedisi**, M.E.B., İstanbul 1993, IX, 239-241.

8 **Türkçe Sözlük**, Türk Dil Kurumu, Ankara 1988, I, 14.

9 Kaşgarlı Mahmut, **Divanı Lügat-it Türk**, (nşr: Besim Atalay) Ankara, 1992, 64; Abdulkadir İnan, **Şamanizm**, Ankara 2000, 97-108; Jean-Paul Roux, **Türklerin ve Moğolların Eski Dini**, (nşr: Aykut Kazancıgil), İstanbul 1994, 198, vd.

etmiştir. Bu yönüyle insanlık tarihi kadar eski olan kurbanın, insanlığın ilk atası olan Adem'in oğulları Habil ve Kabil dönemine kadar uzandığı kutsal kitaplarda açıkça görülmekte¹⁰ ve böylece kurban, insanlığın başlıca tapınma araçlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Örnek olarak Mayalar'da kurban; esir kurbanı ve kimi kadınların aşk tanrısına kendilerini kurban etmeleri şeklinde görülmüştür. Aztekler'de de kurban, adeta vahşet derecesinde insan kurbanı; ilk doğan çocuk veya onun yerine satın alınan esirin ve tapınaklarda rahiplerin kendilerini parçalamaları şeklindedir. İnkalar'da insan kurbanı yaygın olup, kurbanlarını esirlerden seçmişlerdir. Sümerler, "Tanrı Evleri" olarak isimlendirilen yerlerde, tanrıları yatıştırmak veya bağ kurmak için kanlı ve kansız kurbanlar sunmuşlardır¹¹. Yine Hititlerde ilk ürün kurbanının yanında, Tanrılara adak ve kefarete kurbanları olarak, kusursuz ve iyi durumda öküz, koyun ve keçilerin boynu kesilerek kurban edildikleri belirtilir¹². Kanlı kurban geleneği, İslam öncesi Türk toplumlarında¹³ ve Araplarda da¹⁴ mevcuttur.

Diğer pek çok toplumda olduğu gibi Yahudi toplumunda da kurban en önemli ibadetlerden biri olarak görülmüştür. Hatta Yahudilerin ilk dönemlerden itibaren kurban, bu toplumun ifa ettiği en temel ibadet olarak kabul edilmiştir. Ayrıca ibadet olarak sunulan kurbanlar yanında, günahları affettirmek için de kurban gerekli görülmüştür¹⁵. Bu sebeple Yahudiler, oturdukları yerlerde bir çok mezbah (takdime yeri) inşa etmiş ve Mabedin yıkıldığı tarihe kadar kurbanı en önemli ibadet olarak telakki etmişlerdir. Bu önemi sebebiyle de Yahudi Kutsal Kitabında kurban kesmeyi ifade eden bir çok emir bulunmaktadır¹⁶.

Yahudiler arasında, çeşitli şekilde pişirilmiş ekmeğe takdimeleri de kurban olarak ifade edilmekle beraber, en önemli kurbanı hayvanlar oluşturmuştur. Bu sebeple Tevrat'ta en yaygın kurban hayvanları olarak; öküz, boğa, koç, erkek kuzu, güvercin gibi hayvanların isimleri zikredilir¹⁷. Söz konusu kurbanlık hayvanların, kusursuz olması gerektiği de¹⁸ belirtilir. Yahudiler arasında kurban takdim eden kimse elini, yakılacak takdimenin başı üzerine koyar ve mezbahın kuzey tarafında hayvanı kendisi boğazlar¹⁹. Kahinler ve Levililer sadece krallık, Beytül Makdis ve Yahuda için günah takdimeleri

10 Bkz. Tekvin, 4/ 3-4; Maide, 27.

11 Gürbüz Erginer, **Kurban, Kurbanın Kökenleri ve Anadolu'da Kanlı Kurban Ritüelleri**, İstanbul 1997, 72-82.

12 Geniş bilgi için bkz: Erginer, 78-84.

13 Türk toplumlarındaki kanlı ve kansız kurbanlar ve sunuş şekilleri hakkında bkz: Ünver Günay, Harun Güngör, **Türk Din Tarihi**, Kayseri 1998, 75-79; İnan, 97, vd; Roux, 200-204.

14 İbni Hişam, **Hz. Muhammed'in Hayatı**, (nşr: Neşet Çağatay), Ankara 1971, 55-56; Erginer, 74.

15 Mehmet Katar, **Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam'da Tövbe**, Ankara 1997, 64-65.

16 Bkz. Tekvin 43/16; Sayılar: 7/12-23, vd.

17 Kurban ve türleri ile ilgili geniş bilgi için bkz: Sayılar, 6/ 14-18; 7/ 3, vd.; Tekvin, 22/7-8, 13; Levililer, 1/1-17, 2/1-16, 3/1-17, 4/1-35, vd.

18 Tesniye 15/ 21; 17/ 1.

19 Levililer 1/ 3-5, 11.

olarak sunulan hayvanları boğazlarlar²⁰. Yukarıda belirttiğimiz kurbanların dışındaki kurbanlarda kahinlerin rolü, kurban mezbaha getirilmeden ve boğazlanmaya başlamadan önce uygun şekilde vaaz etmek ve kurban kesildikten sonra da mezbah etrafına kanı serpmekten ibaretti²¹. Yahudiliğe göre kan, canı ihtiva ettiği için²² kesilen bu hayvanların kanı sadece Allah'a ait olarak telakki edilmiş; vücudunun belirli kısımları ise mezbahta yakılan takdime olarak Tanrıya sunulmuştur. Bu nedenle kurbanın derisinin yüzülmesi, parçalanması, kirli kısımlarının yıkanması ve mezbah üzerinde bütün parçaların (kuşun tüyleri hariç) dikkatli bir şekilde tanzim edilmesi hususunda büyük bir titizlik gösterilmesi benimsenmiştir²³.

Yahudilikte bazı dini günlerde kesilen kurbanların cinsi ve sayısı ile ilgili olarak Tevrat'ta bilgiler yer alır. Buna göre; Sebt günlerinde birer yıllık kursuz iki erkek kuzu ve ekmeğe takdimesi, aybaşlarında (Roş Hodeş'de) ise iki genç boğa, bir koç ve yedi erkek kuzu kurban edilmekteydi²⁴. Aynı sayıda kurbanın, Pesah (Fışih)²⁵ ve Şavuot²⁶ gibi önemli günlerde de sunulması istenmiştir. Yılbaşında (Roş Haşana) ve Yılbaşının ilk gününden itibaren on günlük tövbe süresinin (Aşeret Yemey Teşuva) son günü olan tövbe gününde (Yom Kipur) bir boğa, bir koç ve yedi kuzu kurban edilmesi gerekli görülmüştür²⁷. Bu belirlenmiş günler dışında ise kefaretle amacıyla kurban kesilmesi emredilmiş ve işlenen günahların genç bir boğa veya koç gibi kurbanlarla giderilmesi emredilmiştir²⁸.

Yahudilikteki bu zengin kurban kültürüne karşın Hıristiyanlık ise İsa'yı nihai kurban olarak algılamış ve başka kurbanlara yer vermemiştir. Çünkü Hıristiyanlıkta kanlı kurban; İsa'nın, Adem ve Havva'dan gelen asli günaha kefaretle olarak ve gönüllü olarak kendini feda etmesi şeklinde tasavvur edilir. Bu anlayışa göre İsa, çarımıtta kanını dökerek, Tanrının, günahkar olan insanlara karşı öfkesini dindirmiş ve Adem'den beri günahkar olan insanlığı Tanrı ile barıştırmıştır²⁹. Bu durum Pavlus'un Romalılara Mektubunda "...bir suç vasıtasıyla bütün insanlara mahkumiyet geldiği gibi, böylece de hayatın

20 II. Tarihler 29/ 21, 24, 34; Hezekiel, 44/ 11.

21 II. Tarihler, 29/ 22. vd; Özen, 185-190; Yahudilikte çok önem verilen kurban, Mabel'din M.S. 70 yılında İmparator Titus tarafından yıkılmasından sonra Yahudi alimlerin içtihadı ile Mabel ayakta olmadığı gerekçesiyle terk edildiği ifade edilir. Bkz: Hayrullah Örs, **Hız. Musa ve Yahudilik**, İstanbul 1966, 145, 261.

22 Levililer 17/ 14; Tekvin 9/4-5; Tesniye 12/ 23.

23 Levililer 1/ 6-9, 12-13.

24 Sayılar 28/ 9, 11-14.

25 Pesah (Fışih), İsrailoğullarının Mısır topraklarından çıkışının anısına bir çeşit bahar festivali olarak kutlanan ve İbrani takviminde 15 Nisan'a denk gelen bir Yahudi bayramdır. İsrail'deki Yahudilerce 7, diğerleri tarafından 8 gün boyunca kutlanır. Sayılar 28/ 19-24; Bkz: Gündüz, 305.

26 Şavuot (Haftalar Bayramı, Pentakost), Yahudilikte Pesah'ın ikinci gününden tam yedi hafta sonra, İbrani Takvimine göre Sivan ayının yedinci gününde kutlanan bayramdır. Yahudi geleceğindeki en eski bayramlardan biri olan şavuot, ilk mahsulün bir kısmının tanrıya sunulduğu bir çeşit hasat bayramıdır. Sayılar 28/ 26-29; Bkz: Gündüz, 351.

27 Sayılar 29/ 2-4, 8.

28 Levililer, 16/ 3,5,27.

29 Felicien Challaye, **Dinler Tarihi**, (nşr: Samih Tiryakioğlu), İstanbul 1998, 191-192.

salih sayılması için bir salah filii vasıtası ile bütün insanlara atıya geldi.”³⁰ şeklinde ifade edilmektedir. Bundan sonra da Hıristiyanlar ekmek-şarap ayini vasıtasıyla İsa'nın kurban olarak sunulmasına iştirak etmeyi temel görev saymış ve İsa'nın üzerinde öldüğüne inanılan haçı, insanlar için hikmet, adalet ve kurtuluş aracı olarak tasavvur eder. Onlara göre insan, ancak vaftiz vasıtasıyla İsa'nın mistik vücuduna girer ve bu şekilde meydana gelen münasebet, mukaddes yemeğe (evharistiya) katılmak suretiyle İsa'nın vücudunu ve kanını ruhani bir şekilde benimsemekle kuvvetlenir³¹. İsa bu şekilde kurban olmakla beraber kıyamete kadar kurtarıcılık vasfını muhafaza eder. O, kendisi kurban olduğu için hayvan kurbanı istemez.

Hıristiyanlar, bu kurban anlayışları nedeniyle bizim bildiğimiz türden kanlı kurban ayinlerini icra etmemektedirler. Ancak istisna olarak bazı Hıristiyan toplumlarda kanlı kurban uygulaması görülmektedir. Bunun bir örneğini Gökçeada'da yaşayan Ortodoks Hıristiyanlar oluşturmaktadır. Gökçeada'da yaşayan Ortodoks Rumlar, kanlı ve kansız olmak üzere çeşitli kurban takdimlerinde bulunmaktadır.

Biz, çalışmamızın esasını oluşturan bu kısımda, Hıristiyan Ortodoks mezhebi mensupları açısından kurban geleneğini, Gökçeada örneği ile incelemeye çalışacağız. Bunun için Ada'da, yerinde gözlem ve mülakat yaparak elde ettiğimiz verileri fenomenolojik metot ile değerlendirerek sunmaya gayret edeceğiz.

Gökçeada'da yöresinde kansız kurban olarak; mezara su veya şarap dökmek, içecek yahut yiyecekleri kabıyla bırakmak gibi uygulamalar yaygındır. Ayrıca Panaia³² Panayırı gününde ayin yapılan kiliselerde, ana mekana girişte sol taraftan başlamak üzere değişik yerlere mum yakılıp bırakılır. Yine ana mekanın giriş kapısının karşısına konulan ve kiliseye giren her insanın öncelikle selamladığı, saygı gösterdiği ve eğilerek öptüğü, çevresi çiçeklerle süslenen İsa ve Meryem ikonasının ön kısmına naylon içinde, kurutulmuş hamur parçaları ve ekmek parçaları bırakılır. Bazı ziyaretçiler bu ikonanın kenarlarına para bırakmaktadır. Bütün bu uygulamalar kansız kurban olarak tasavvur edilir. Ayrıca panayır günü Gökçeada'da kansız kurban örneği-

30 Romalılara, 5/12-20; Yeni Ahid'te İsa'nın kurban edilme olayı şöyle anlatılır: “Çünkü ben zaten kurban ediliyorum ve ayrılmam zamanı gelmiştir” II. Timoteosa Mektup, 4/ 6; Bir başka ayette İsa'nın, günahın iptali ve insanların çoğunun günahlarını taşımak için kurban edildiği ile ilgili olarak; “ ... ve insanlara bir defa ölmek ve ondan sonra hüküm olunmak mukadder olduğu gibi, böylece de Mesih çoğunun suçlarını taşımak için bir defa takdim edilmiş...” şeklinde bilgiler yer alır. İbranilere, 9/4, 27-28; Yine İsa ile ilgili olarak İncilde; zira insan oğlu kendisine hizmet edilmeğe değil ancak hizmet etmeğe ve bir çokları için canını fide vermek için geldiği belirtilir. Markos, 10/45;Efesoslulara, 5/ 2; Filipelilere, 2/17.

31 Annamari Schimmel, **Dinler Tarihine Giriş**, İstanbul 1999, 174-175.

32 Meryem Ana'nın ölüm yıl dönümü için kullanılan Panaia, Panagia- Panayia kelimesi, kutsal anlamında Meryem Ana yerine de kullanılır. Kaynaklarda panagia; Yunanca da “Tamamen kutsal”, İsa'nın annesi Meryem için kullanılan bir kavram olarak belirtilir. Gündüz, 299; Bu panayırın geçmişi ile ilgili kaynaklarda bilgi bulunmamakla beraber, yöre halkı, bu adeti büyüklerinden miras olarak aldıklarını ve yıllardır aynı coşkuyla kurban kestiklerini, yemek ve eğlence ile kutladıklarını belirtirler. Makula İxilara, 1920 Gökçeada doğumlu, Merkez Yenimahalle de ikamet etmektedir.

ni, kiliselerde, ayinin sonuna doğru icra edilen Evharistiya Sakramenti oluşturur. Cemaat büyük bir titizlikle evharistiya ayinine katılır ve bazı kişiler fazladan aldıkları ekmeğin parçalarını evlerine götürüp ayine katılmayan aile fertlerine de yedirirler

Gökçeada'da yaşayan Ortodoks Hıristiyanların kansız kurbanları yanı sıra kanlı kurban uygulaması da adak şeklinde çok yaygındır. Kurbanlar, Meryem Ana'ya ve Ada'da adlarına kilise veya manastır yapılmış olan azizlere adanır. Ancak adakların önemli bir kısmı, Ağustos ayında kesilmek üzere, Meryem Ana kilisesi olarak isimlendirilen ve Kimisis³³ unvanına sahip olan kiliselere yapılır. Ada'da bu unvana sahip olan kiliselerin sayısı üçtür. Özellikle Tepeköy'deki Evangelismos Teodokus³⁴ isimli kiliseye adanan kurbanlar, Meryem Ana kültü çerçevesinde kesilerek etleri ile rit yemeği ve eğlence düzenlenmektedir. Bu eğlence için kesilen kurbanlar; yıl içerisinde Ada'da yaşayan veya yabancı ülkelerde yaşayan Gökçeadalı Ortodoks Hıristiyanların çeşitli sebeplerle (hastasının iyileşmesi, çocuğunun askerden dönmesi, çocuklarının iş sahibi olması, çocuk sahibi olmak, ev sahibi olmak gibi) yaptıkları adaklardan oluşur. Ayrıca Zeytinlik köyünde Aya Yorgi kilisesinde, Dereköy de Kimisis olan kilise de ve bazı manastırlarda, 15-24 Ağustos tarihleri arasında adak kurbanları kesilmekte ve rit yemekleri sunulmaktadır³⁵. Burada pek çok dinde görülen kurbanın bir uygulama şekli olan, topluca yenilen yemek (rit yemeği) görüntüsü, kurban ibadetine katılan kimselerin Tanrı ile (bu ibadete katılanlara kurban yiyecek ve içeceği sunulması anında) ortak bir yemeği paylaştıkları düşünülür³⁶.

Meryem Ana günü arifesinde (14 Ağustos) Gökçeada'da evler temizlenir, Kiliseler baştan başa yıkanır ve ikinci vaktine doğru herkes en güzel elbiselerini giyerek panayır için yapılan pratiklere ve rit yemeğinin hazırlıklarına iştirak eder. Bu hazırlıkların bir aşaması olarak adak sahipleri arife günü öğleden sonra kurbanlarını Tepeköy'deki kilisenin bahçesinde ağaçlara bağlarlar. Kurbanlıklar burada, Kilise Papazı tarafından adak sahiplerinin de bulunduğu takdis töreni ile kutsanır. Takdis için Papaz küçük baş hayvanların başına haç işareti (İstavroz) yaparak elini sürer, sesli şekilde ilahiler ve dualar okur, tütsü de yapar. Büyük baş hayvanlara Papaz fazla yaklaşmadan dua ve diğer pratikleri yapar. Kurbanların kesimi öncesinde, halk çocukları ile beraber güzel elbiselerini giymiş olarak, kesim yeri olan ve eskiden beri kullanılan, Tepeköy'ün girişinde yolun sol kenarında bulunan meşe ağacının çevresinde toplanır ve bayram coşkusu ile beklerler. Bu kesim yerinin yanında pınar da bulunmaktadır. Ayrıca

33 Meryem Ana için kullanılan kimisis unvanı uyku anlamında kullanılmaktadır. Yani Meryem'in İsa gibi ölmediği, tanrının yanına, göğe çıkarıldığı inancı hakimdir.

34 Tanrı'nın anası, bir başka ifadeyle tanrıyı doğuran kadın ünvanı olarak kullanılan Teodokus, Meryem Ana'ya 431'de Efes Konsilinde verilmiştir. Katolik ve Ortodoks kiliseleri tarafından Meryem Ana, Tanrı'nın ve kurtancının gerçek annesi olarak kabul edilir ve saygı görür.

35 Meryem Ana günü (15-Ağustos) veya başka günlerde kanlı kurban sunma davranışının Hıristiyan Gagavuzlarda da yaygındır. Geniş bilgi için bkz: Harun Güngör, **Türk Budun Bili-mi Araştırmaları**, Kayseri 1998, 175.

36 Eric J. Sharpe, **Dinler Tarihinde Elli Anahtar Kavram**, (nşr: Ahmet Güç), Bursa 2000, 45-46.

sağ tarafında 200 m mesafede bir ayazma ve ayazmanın yanında da manastır kalıntıları bulunmaktadır.

2000 yılında Meryem Ana günü için yapılan kutlamalara katıldım ve bu yıl adak olarak büyük ayinin yapıldığı Tepeköy'deki kiliseye sekiz tane büyük tosun ve beş tane de koç adanmıştı. Adak kurbanı olarak bırakılan hayvanların tamamı takdis edilmesine rağmen, 14 Ağustos'ta sadece büyük baş hayvanların kesimi yapıldı. Kesim saat 15.00 civarında başladı. Adak sahipleri kesilen hayvanların kanını eş ve çocuklarının alınlarına sürüyor ve kan ile alına haç işareti yapıyorlar. Günümüzde Anadolu'da Müslümanlar arasında yaygın olan ortak kurban alma uygulamasına benzer bir uygulamayı Gökçeada da yaşayan Ortodokslarda da tespit ettik. Hatta kurban ortakları kesim süresince kurbanın başında bulunur ve erkekler, kesim işlemlerine yardımcı olurlar. Kesim işlemlerine köy halkından bazıları da yardım eder. Bu köyde kurban kesimi, her yıl aynı tarihte, aynı yerde ve aynı saatlerde yapılır.

Gökçeada-Tepeköy'de yaşayan Hıristiyanlar kurbanlarını genellikle köyün girişinde ve toprak zeminde kesmeye özen gösterirler. Kanaatimizce bu kurbanları köyün girişinde ve yol kenarında kesmeleri, kötü ruhların bu yerleşim yerine ve burada bulunan insanlara zarar vermelerini engelleme düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Diğer kilise ve manastırlara yapılan adaklar o yapıların yanında kesilir.

Kurbanların kesim işlemleri devam ederken saat 18 civarında Tepekök'deki kilisede, ilçe Metropolit'i'nin yönettiği ve iki saat süren bir ayin düzenlenir. Diğer taraftan köyden bazı insanlar da bir sonraki gün için yapılacak yemek hazırlıklarına başlar. Et haşlamak ve pilav pişirmek için ocaklar kilisenin bahçe duvarının dış kısmına yan yana kurulur. Evlerden yakacak getirilir. Kilisenin avlusunda bulunan bir ev bu organizasyonlar için kullanılmaktadır. Evde panayır için gerekli olan tencere, kazan gibi eşyalarla beraber et doğramak için tezgahlar bulunmaktadır. Gece boyunca doğranan etler sabah erken pişirilir ve etin suyundan birkaç kazan bulgur pilavı pişirirler. Bulgur pilavı; Anadolu'nun çeşitli yörelerinde yağmur duası, hatim ve mevlit gibi özel günlerde pişirilen pilava benzemekle beraber biraz sulu olur. Hatta Anadolu'nun bir çok yerinde Alevilerin kutsal mekanlarda hazırladıkları ve lokma olarak isimlendirdikleri yemeğe de benzer.

Bu panayıra Almanya, Belçika ve Yunanistan gibi bazı ülkelerden de din adamları zaman zaman katılırlar. Bazı yıllarda Fener Rum Patriği Bartelemeus'un Gökçeadalı olması hasebiyle panayıra katıldığı ve ayini yönettiği ifade edildi. İlçe Metropolit'i, Patriğin o yıl rahatsızlığından dolayı panayıra katılmadığıni belirtti³⁷.

Meryem Ananın ölüm yıl dönümü (Göğe yükselişi) olan 15 Ağustos günü³⁸ Tepeköy'deki Kilisede ayin saat 9.30 da başlayıp 12.00 de sona erer.

37 Fotios Savaidis, Gökçeada Rum Ortodoks Metropolit'i, İstanbul doğumlu, Hukuk ve Din eğitimi almıştır. Kendisi 75 yaşlarında, 28 yıldır aralıksız bu ada da görevli olduğunu ifade etti.

38 Meryem Ana için, ziyaret yerlerinde (Efes, Lourdes, Fatma v.s.) büyük merasimler yapılır ve ayinler düzenlenir. Xavier Jacob, **Hıristiyan Kiliseleri ve İbadet Merasimleri**, İstanbul 1994, 31.

Ayin sona erinceye kadar yemekler hazırlanır ve kilisenin avlusunda bulunan evin bir odasında dinlenmeye bırakılır. Ayin boyunca kilisenin içi ve avlusu yerli ve yabancı, hatta bir kısmı da Müslümanlardan oluşan kalabalık tarafından dolar. Kilise görevlilerinin Evharistiya'ya hazırlık amacıyla sabah ayin başlamadan önce temin ettikleri ekme ve şarap, ayinin başlangıcında mihrap da bulunan beyaz örtülü masanın üstüne bırakılır ve orada ayin boyunca kutsanır. Ayinin son aşamasını oluşturan Evharistiya'nın başlamasına yakın görevliler tarafından ekme alınıp küçük parçalara bölünür ve küçük sepetlerle mihrabın sol tarafında bir sehpanın üzerine bırakılır. Şarap da ipek örtü ile sarılmış sarı bir kupa içerisinde getirilir. Ayini yöneten Metropolit, Evharistiya duasını diğer din adamları ve cemaatten de bazı kişilerin katılımı ile sesli bir şekilde okur. Daha sonra Metropolit, ayine katılan diğer metropolitler ile beraber, başta resmi konuklar olmak üzere sıraya giren cemaate kaşıkla şarap ikram ederler. Buradan kişi, ekmeğin bulunduğu tarafa yönelip orada birkaç dilim ekme alıp bir kısmını yer bir kısmını da peçetenin içine koyup yanına alır. Evharistiyanın sonunda sepetler dolaştırılarak cemaatten para toplanması ile ayin sona erer. Ayinin sona ermesi ile Metropolitler ve papazlar ayin kıyafetlerini çıkararak protokol da yer alan konuklar, ellerinde şamdanlar taşıyan iki genç eşliğinde yemeklerin dağıtımının yapılacağı kısıma gelirler. Yemeklerin dağıtım işlemlerine metropolitler, yurt içinden ve dışından katılan resmi konuklar (Yunanistan büyük elçisi, Yunanistan İstanbul baş konsolosu...) eşlik eder ve hazırlanan yemek tabaklarından metropolitler ve resmi konuklar yemeğin tadına bakarak dağıtım sürecini başlatırlar.

Bu safhada panayıra katılan insanlardan kimisine getirdikleri tencereleri ile, kimisine de mevcut olan plastik kaplarla pilav üstü etten oluşan yemek dağıtılır. Yöre halkı bu yemeğin şifalı olduğuna inanır. Bu sebeple panayıra katılan halkın büyük bir kısmı bu yemekten evlerine de götürür. Müslümanlardan panayıra katılanların da bir kısmı bu yemeğin şifalı olduğuna inanır. Yemek dağıtımı yaklaşık iki saat sürer. Bazıları birkaç kez sıraya girerek kutsal kabul ettikleri bu yemekten fazlaca almaya gayret eder. Bu günde yapılan uygulamalara yaşlı, genç, kadın erkek herkes adeta bayram havasında iştirak eder. Yemeği alan kişilerden bazıları köy mezarlığında, bazıları mezarlığın yanında bulunan alanda yer, bazıları da aldıkları yemeği evlerine götürür.

Tepeköy sakinlerinden ve bu panayırda gönüllü olarak çalışan yaşlı bir adam, burada kurbanların geçmişte de aynı yoğunlukta kesildiğini ve kesim işlemlerinin son yıllara kadar adak sahipleri ve köylüler tarafında yapıldığını,, son yıllarda ise kasaplara yaptırıldığı söyledi. Ayrıca, eskiden köy halkına pişirilmemiş et olarak da kurban etinin dağıtıldığını, katılımın çok olması sebebiyle yetmeyeceği endişesi ile son birkaç yıldır pişirilmeden kimseye et vermediklerini, yemek yapılıp dağıtıldığını belirtti³⁹. Ada'da görevli

39 Kosta Çukarı, 1938 Gökçeada /Tepeköy doğumlu, ilkökul mezunu, halen Tepeköy de ikamet etmektedir. Kendisi köydeki bu organizasyonda gönüllü görev yapan bir kişi. Kurban kesimi, yemeklerin pişirilmesi, dağıtılması ve 15 Ağustos günü Kilisede yapılan ayin sırasında para toplanması gibi görevlerde bulunuyor.

Metropolit: "Bu gün için yeterli adak kurbanı olmadığı durumlarda, kilise tarafından kurban alınıp kesildiğini, fazla adak olduğu zamanda bir kısmının kesilmeden bekletildiğini, o günün akşamında düzenlenen eğlence yemeğine yeteri kadar et kalmadığı zaman kilisenin avlusunda bulunan adak hayvanlardan kesimin gün içinde yapılıp akşama hazırlık yapıldığını" ifade etti⁴⁰. Nitekim katıldığımız rit yemeğinde, etin arta kalan kısmı o günün akşamında düzenlenen ve gece yarısına kadar devam eden müzikli eğlence için ayrıldı ve akşam, eğlence esnasında konuklara para karşılığında ikram edildi. Ayrıca bir ödül (üç-dört kilo balık) ortaya konularak açık artırma ile köy yararına para toplandı. Bu balıkların da bağış olarak halk tarafından bırakıldığı belirtildi.

Bu bayramın sosyal ilişkiler açısından işlevi oldukça belirgindir. Çünkü panayır, her yıl Gökçeada'da Rum Ortodoks Hıristiyanların, yaşadıkları değişik bölgelerden, buraya gelmelerine vesile olmak suretiyle, onların kaynaşmasını temin etmektedir. Ayrıca hayvanların Kilisenin avlusunda kalabalık insan kitlesi eşliğinde Papaz tarafından takdisi ve kesim mahalline getirilip kesilmesi ve yemek olarak hazırlık yapılmasında kadın erkek herkes tarafından gösterilen çaba, dayanışmayı artırıcı bir işlev oluşturuyor. Bu dayanışma, ayın sonrasında hep beraber yemek alıp gruplar halinde yeme de kendini gösterir ve kurban etlerinden arta kalan kısmı ile akşam yapılan yemekli eğlencede doruğa çıkar. Ayrıca bir gün önceden halkın bir kısmı evlerinde bazıları da pastanelerden baklava vb. tatlılar temin eder. Panayır günü yemek töreni sonrasında halk, gün boyunca birbirlerinin evlerine ziyaretlerde bulunur. Bu ziyaretler esnasında gelen misafirlere tatlı, şarap vb yiyecek ikram edilir.

Gözlem yaparak incelediğimiz Hıristiyan grup (Ortodoks Rumlar) Ege Denizi'nde bulunan Gökçeada'da yaşadıkları için, sergiledikleri pratikler eski Yunan kültürünün izlerini de yansıtmaktadır. Grek kültürü, Hıristiyanlığın yayılma aşamasında, putperest Roma kültürü yanında etkili olan diğer önemli bir kültür olmuştur. Bu kültür coğrafyasında Tanrı için baba-oğul nitelendirmeleri yanında tanrının anası gibi motifler yaygın olarak kullanılan unsurlardır. Bu çerçevede kurban geleneği ve buna bağlı olarak sık sık düzenlenen rit yemekleri bu kültürün unsurlarından bazılarıdır. Nitekim Yunan Mitolojisinde; Zeus'un tercihi olan kurbanın ilk örneği olarak; taçlarla süslenmiş olan kurban, halk tarafından törenle sunağa kadar taşınır, orada öldürülür ve törensel olarak parçalara ayrılır, içyağı ve kemikler, tanrıların şerefine yakılır, etler kızartılır, sonra kaynatılır ve katılanlara dağıtılır. Kurbanın kanı da, adına tapınak yapılan kimselerin güçleri ile bir diyalog sağlardı. Eliade'nin belirttiğine göre Odysee'de (XI. Kitap) ölümler tarafından içilen kan onlara anlama yetisi ve ses verirdi⁴¹.

40 Fotios Savaidis.

41 Mircea Eliade, **Dinler Tarihi Sözlüğü**, (nşr: Ali Erbaş), İstanbul, 1997, 98; Erginer, 85-86.

Günümüzde Gökçeada'da yaşayan Ortodoks Hıristiyan kültüründe Meryem Ana'nın ölüm yıl dönümü ve buna bağlı olarak ortaya konulan uygulamalar, eski Yunan kültüründe ölümler için düzenlenen yıl dönümleri ve Genesia gibi bayramlardaki uygulamalar ile benzerlikler taşımaktadır. Bu bayramlar sırasında mezarlar üzerinde yenilen aile yemekleri, onlar adına şaraplar ve tahıl ile baldan yapılmış pastalar dağıtılması yaygındır. Atina'da, ritüel temizlik ve hazırlanma ayından sonra yaz ortasında Panathenaialar (Atina'nın şerefine her yıl Temmuz ayında kutlanan bayram) kutlanırdı. Tören alayı, şehrin kapılarından hareket eder. Bunu takiben kurbanlar sunulur, at yarışları düzenlenir ve ardından da gece eğlenceleri yapılırdı⁴².

Gökçeada'da yaşayan Ortodokslar, kestikleri kurbanların etlerini insanların yararına değerlendirirler, herhangi bir bölümünü yakma uygulaması söz konusu değildir. Grek kültüründe ifade edilen kurbanın bir kısmını yakma şekline yukarıda belirttiğimiz gibi Semitik kültürde daha çok rastlanır. Burada kendilerine kurban kesilen varlıklar ile ilgili motif, Gökçeada'da yaşayan Ortodokslar arasında günümüzde Meryem Ana'ya ve Azizlerden adlarına manastır yapılan kişilere kurban sunulması şeklinde yaşamaktadır. Halkın inancına göre Meryem Ana ve Azizlerin ruhları kendilerini her türlü musibet ve felaketten korumaktadır. Zor durumda kaldıklarında da bu iyi ruhlar imdada yetiştiği için, bu yardımları karşılığında adak-adama geleneği sürekli gelişme göstermiştir. Günümüzde bu yörede yaşayan Ortodokslar, kurban olarak; koç ve sığır (öküz) cinsinden hayvanları tercih ederler. Kurbanların derisi kiliseye bağışlanıyor ve kilise adına kurban organizasyonunda görevli olan kişiler bu derileri köy yararına değerlendirir. Kurbanın kelle ve bağırsakları da atılmaz, ihtiyaç sahibi köylüler tarafından alınır. Bu pazarda kesilen kurban türlerine benzer hayvanların, Yunan mitolojisinde de (boğa, koç, keçi ve sığır gibi erkek hayvanların), tanrılara kurban edildiği⁴³ belirtilir. Hatta Eski Yunan'da sayıları çok olan Tanrı ve tanrıçalara, her biri için belirlenmiş evcil, yabancı hayvanlardan kurbanların iyi ve kutsuz olanların seçimine özen gösterdikleri ve kurbanın hiçbir yerinin telef edilmediği belirtilir⁴⁴.

Gökçeada'da yaşayan Rumların kurbanları burada anlattıklarımız ile sınırlı değildir. 15 Ağustos günü sabahı Ada'da bulunan Dereköy'de de kurbanlar kesilir. Bu köyde kurban kesimi eskiden az olmakla beraber son yıllarda bu köyde de sayı artmıştır. Ancak bu köyde kesilen kurbanlar genellikle küçük baş hayvanlardan (koç) oluşur. Burada 15 Ağustos sabahı erkenden kurbanlar Papaz tarafından kutsandıktan sonra kesilir. Kesim işlemleri ve yemek pişirme işlemleri devam ederken Kimisis olarak nitelendirilen köyün içindeki kilisede ayin yapılır. Ancak buradaki ayin Tepeköy'deki gibi kapsamlı olmayıp sadece bu köy halkının katılımı ile gerçekleşir.

42 Eliade, 99.

43 Donna Rosenberg, **Dünya Mitolojisi**, (nşr: Kudret Emiroğlu), Ankara 1998, 85, 97, vd.

44 Erginer, 86.

Aslında Meryem Ana kültürünün etkisiyle 15 Ağustosta Gökçeada'da bulunan ibadete açık bütün kiliselerde küçük çaplı ayinler yapılır. Ayrıca Gökçeada'da 15 Ağustos öncesi bayram arifesi olarak nitelendirilen 14 Ağustosta başlayan kurban kesme süreci değişik mekanlarda 25 Ağustosa kadar devam eder. Bunlardan biri; Panaia Panayırından iki gün sonra 17 Ağustos ta Tepeköy'ün batısında Marmaros denilen mevkide, Ege denizine bakan tepenin yamacında bulunan "Aya Panaia Balomeni" (Yamalı Meryem) Manastırırır. İlçe merkezi ve çevre köylerden insanlar sabah erkenden kurbanlarını da alarak, araçlar ile bu manastıra gelirler. Çevre köylerden bazı insanlar yaya olarak gelirler. Burada kesilen kurban etleri ile pişirilen yemekler toplu halde yenilir. Bütün bu on günlük zaman dilimi içerisinde çeşitli manastırlara halk, adakları ile gelir, adaklarını kesip o mekana gelen ziyaretçiler ile beraber yerler. Bu ziyaretlere din adamı (papaz) da getirirler. Son olarak 24 Ağustos'ta Zeytinlik (Bartelemeus'un doğduğu köy) köyünde bulunan Aya Yorgi (atın üzerinde olan aziz) kilisesinde (Bu kilise de kimisis olarak nitelendirilir) kurban kesimleri yapılır ve yemekler yapılarak gelen konuklara ikram edilir. Bu kilise ve diğer manastırlarda kesilen kurbanların tamamı küçük baş hayvanlardan oluşur.

Sonuç olarak, Gökçeada'da yaşayan Ortodoks Hıristiyanlar kendi dinlerinin özünde olmayan bir geleneği benimsemişler ve yaşatmayı sürdürmektedirler. Burada önem verdikleri ve yerine getirmeye özen gösterdikleri kanlı ve kansız kurban geleneğinde eski Yunan putperest kültür izleri yanında ilahi dinlerdeki (Yahudi, Müslüman) uygulamalar ile benzerlik taşımaktadır. Bu noktada kültürlerin birbirinden bağımsız olmadıkları, az veya çok birbirlerinden etkilendikleri gerçeği ortaya çıkmaktadır. Etkilenmelere bir örnek olarak Gökçeada'da bulunan Ortodoksların yaşattığı kanlı kurban uygulamasını ve rit yemeğini belirtebiliriz. Hatta yörede yaşayan Hıristiyanların bu kurbanlardan dolayı Meryem Ana gününü (Panaia Panayırır) kurban bayramı olarak nitelendirmeleri ve birbirlerinin evlerine ziyaretlerde bulunma, kurban etlerini dağıtma veya pişirip ikram etme, tatlı ve içecek ikramında bulunma, mezarlıkları ziyaret etme gibi bazı pratikler ortaya çıkmaktadır. Bu davranışlar Müslümanların kurban bayramındaki uygulamaları ile benzerlik taşır.

Yine kanlı kurban geleneği Hıristiyanlıkta hiç bir şekilde yer almadığı halde, bu yörede yaşayan Hıristiyanların, Yahudilik ve İslamiyet'te önemli görülen, büyük baş hayvanlardan erkek olanını (boğa ve koç) tercih etmesi, dikkat çeken bir noktadır. Diğer önemli bir husus da kurbanın kesimi öncesinde de kurbanın başında din görevlisi tarafından dua okuma geleneğidir. Ancak Yahudilikte takdimeyi yapan kişi takdis ve boğazlamayı kendisi yapar. Hıristiyanlıkta adak sahipleri, Papazın kurbanı takdis törenine katılırlar. Fakat boğazlanmasını eskiden adak sahipleri kendileri yaparken günümüzde kasap tutup kestirmektedirler. Gökçeada'da bir kısım adaklar yine de adak sahipleri tarafından kesilir.. Ancak büyük baş hayvanların kesimini 5-6 yıldır Müslüman kasaplara yaptırmaktadırlar. Hıristiyanlar da Müslümanlarda olduğu gibi kurban etlerini ve sakatatlarını değerlendirirler. Bu

bilgiler asırlardır bir arada yaşayan Müslümanların ve Hıristiyanların dini ve kültürel bazda birbirlerinden etkilendiklerini ortaya koymaktadır. Hatta Gökçeada'da yaşayan veya çeşitli illerden tatil için gelen Müslümanlar, Panagia panayırı çerçevesinde yapılan dini törene ziyaretçi olarak, eğlenceye de önemli oranda iştirak ederek Hıristiyanlarla beraber dayanışmanın bir başka yönünü sergilerler. Bu coğrafyada asırlardan beri iç içe yaşayan iki ayrı din mensubu toplumun huzur içerisinde kendi dinlerini ve kültürlerini yaşatmaları ile beraber birbirlerinden etkilenmeleri de doğal olarak kendini göstermektedir.